DOMINANTELE IMAGOLOGICE ALE CHIȘINĂULUI DIN PERIOADA SOVIETICĂ[1]

Imagological Dominants of the Chisinau from the Soviet Period

Aliona GRATI
doctor habilitat în filologie, profesor universitar
Centrul de studii filologice „E. Coșeriu”
Universitatea de Stat din Moldova
PhD Hab. in philology, professor
„E. Coșeriu” Philological Studies Center
Moldova State University
E-mail: alionagrati@gmail.com
ORCID: 0000-0003-4289-2054

CZU:94(478-25)
10.5281/zenodo.7129558

Summary. The article focuses on the image of Chișinău in the writings of the tourists who visited the city in the Soviet period, especially during the ‘60s and the ‘70s, when the development of tourism in the Soviet Union was allowed. The description of impressions and the notes of tourists take place in two planes: on one hand, the analyzed impressions of Chișinău that were accepted and published by the press of the city, and on the other hand, the uncomfortable impressions found in the hidden informative notes from secret folders or in the Western press, more specifically on Radio Free Europe. It will be shown that the texts that passed the censorship were influenced by the theses of propaganda and ideology promoted by the Kremlin leaders of the time. However, there are some dominant imagologies about Chișinău that are found in both categories of texts such as: achievements in the field of city construction, industry and culture; the friendly attitude; hospitality, good mood and the radiant faces of the people, the abundance of parks, the white city etc., some of them continuing to form the perception of our city up to this day.

Keywords: Imagology, tourism, traveling impressions, Chișinău, RSSM

Cam pe la mijlocul secolului al XX-lea, glorioasa epocă a voiajurilor culturale s-a văzut înlocuită de profitabila industrie a turismului global. După încheierea celui de-al Doilea Război Mondial, Chișinăul s-a scufundat în anonimatul unui imens imperiu și mult timp nu a constituit un punct de atracție pentru turism. Deposedat de cele mai frumoase case în 1941 și în 1944, cu un regim preocupat de înlăturarea incomozilor și de asigurarea loialității generale, orașul postbelic nu era deschis pentru liberii călători dornici să cunoască spații noi și să-și fixeze impresiile pe hârtie.

Până la prăbușirea Imperiului sovietic nu găsim prea multe mărturii despre Chișinău de felul celor pe care le-am moștenit de la călătorii cărturari din secolele anterioare, măcar și pentru că cei care nu tolerau cenzura ideologică nu ajungeau să călătorească. Pe timpul lui Stalin și chiar al lui Hrușciov, turiștii străini – autentici în sensul unor oameni cu „vize individuale” care își petrec vacanța sau concediul de odihnă sau care participă benevol la diferite manifestări etc. – nu aveau acces în Uniunea Sovietică. Frontiera era traversată de delegații (puține la număr în perioada stalinistă, mai multe pe timpul lui Hrușciov și al lui Brejnev), ai căror membri treceau filtre laborioase, iar programul și traseul lor era bine reglementat, precum și opiniile lor în presă. Dar chiar și în anii ’80, când Uniunea Sovietică era deschisă pentru un număr mai mare de turiști și, drept urmare, se creaseră posibilități de înmulțire a textelor de călătorie, însemnările străinilor despre Chișinău continuă să fie puține. În plus, în marea lor parte nu pot fi considerate sub aspec-

[1] Articol elaborat în cadrul Programului de stat 20.80009.0807.19 *Cultura promovării imaginii orașelor din Republica Moldova prin intermediul artei și mitopoeticii*.

tul sincerității decât într-o foarte mică măsură. De aceea, atunci când analizăm textele cu note de călătorie lăsate de aceștia, ținem cont neapărat de caracterul lor complex, plătind inevitabilul tribut ideologic. Cu toate acestea, ele propun o colecție de imagini reprezentative ale unui Chișinău din acea perioadă (1944–1991) care merită a fi luate în seamă într-un studiu imagologic.

Locul Chișinăului în rețeaua unională de atracții turistice

Stalin a lăsat să intre în URSS un număr irelevant de străini, practic interzicând accesul celor din afară. Foarte puțini sovietici au fost lăsați să călătorească în străinătate. Turismul intern și extern a fost posibil odată cu liberalizarea de la începutul conducerii lui Hrușciov. După moartea lui Stalin, URSS a început să se deschidă treptat către relațiile internaționale. Hrușciov a făcut încă un pas în acest sens permițând turiștilor străini să viziteze Uniunea Sovietică. Încrezutul lider de la Kremlin și-a dorit să le arate capitaliștilor cât de prietenoasă și pacifistă, cât de ospitalieră și de deschisă era societatea în Uniunea Sovietică. În anul 1955 a fost luată hotărârea să se organizeze, pentru prima dată la Moscova, un Festival Mondial al Tineretului și Studenților la care să participe un număr mare de tineri din afara țării. Conducătorii partidului credeau că acest eveniment va spori simpatiile occidentalilor pentru URSS. A fost o strategie bună, întrucât în lunile iulie-august 1957, la manifestațiile festivalului au participat circa 34 de mii de oameni din 131 de țări ale lumii, foarte mulți din SUA. Hrușciov a dat indicație organizației comsomoliste să-i „sufoce pe oaspeții străini cu îmbrățișările", iar cei peste trei milioane de moscoviți prezenți la festival au făcut totul ca vizitatorii să se simtă bine. Evenimentele s-au desfășurat sub lozinca „Pentru pace, pentru prietenie!"Cu această ocazie, a fost afișat „Porumbelului păcii" lui Pablo Picasso și a fost deschis muzeul Kremlinului pentru vizitatori.

„Carnavalul socialist", cum a fost numit festivalul, a dat motiv lumii întregi să spere că între țările socialiste și cele capitaliste ar putea să se construiască relații pașnice. „Optimistul" Hrușciov credea că URSS poate atinge standardele de viață ale Occidentului și chiar să le întreacă. El nu se temea să-i lase pe străini să-i vadă țara, crezând cu naivitate că aceștia își vor dori, după cele văzute, să vină să trăiască în socialism. Nu îi era frică nici să-i lase pe cetățenii sovietici să vadă realizările occidentale[2]. Numai în anul 1957, Uniunea Sovietică a fost vizitată de 2.700 de americani. În același an, peste 700.000 de cetățeni sovietici ieșiseră din țară, dintre care 789 au vizitat Statele Unite ale Americii[3].

În anii următori, numărul de turiști intrați în Uniunea Sovietică s-a mărit progresiv conform planurilor scrise și aprobate cu cinci și chiar cu zece ani înainte. Pentru comparație, menționăm că în 1956, URSS a primit 56.000 de turiști, iar în 1963 – 168.000 de turiști. Până la începutul anilor 1970, Uniunea Sovietică era deja vizitată de 4.000.000 de călători anual.[4]

Impuse de autorități să-și prepare rapid o imagine „pentru export", pe de o parte, confruntându-se cu probleme de logistică după primirea primului flux de turiști,pe de altă parte, orașele republicilor unionale și-au pus problema felului în care vor fi percepute din afară, au purces la amenajări ale zonelor centrale, la construirea hotelurilor, a restaurantelor etc. Noua politică a facilitat regenerarea companiei turistice „Интурист", care își avea biroul central la Moscova și sute de filiale peste tot. Această companie fără concurenți controla fluxul turistic de intrare și de ieșire, gestionând călătoriile, având grijă de ghidurile care însoțeau grupurile turistice prin toată Uniunea Sovietică. Pentru a încuraja mobilitatea tinerilor, în 1958, a fost înființat „Biroul de Turism Internațional pentru Tineret (Sputnik)". Ieșirile și intrările din țară erau desigur ținute sub controlul organului de securitate. A venit vremea industriei turismului sovietic.

Orașelor li se atribuia un rol și un specific aparte în constelația de atractivități turistice. Se călătorea, de regulă, în Crimeea, în Soci, cel mai mare centru turistic din URSS, în Batumi, în munții Caucaz, la nisipurile din Letonia. Moldova avea misiunea să atragă turiștii străini prin

[2] Vladislav Zubok, *A Failed Empire: The Soviet Union in the Cold War from Stalin to Gorbachev,* University of North Carolina Press, 2007, p. 175.

[3] Vladislav Zubok, *Op. cit.,* p. 172.

[4] Alex Hazanov, *Porous Empire: Foreign Visitors And The Post-Stalin Soviet State*, 2016.

podgoriile sale, iar Chișinăul trebuia să fie demonstrația reconstrucției rapide, a industrializării și grijii autorităților pentru confortul orășenilor.

Pentru dezvoltarea turismului în RSS Moldova, ca și în alte republici, au fost cooptați fotografi, cineaști care trebuiau să ofere cea mai frumoasă versiune a locurilor pentru vizitare. Încă de prin 1954, se produceau filme documentare în serie („Kinojurnalul nr...") sub genericul „Moldova sovietică" care aveau menirea să oglindească munca întreprinderilor, transmiterea drapelul roșu al Sovietului Miniștrilor și al Comitetului Central al PC al Moldovei dintr-un sovhoz în altul, rezultatele întrecerilor.

Pentru pace, pentru prietenie!

Între anul 1955, când a fost semnat Pactul de la Varșovia și până la 1957, Chișinăul, ca și celelalte orașe ale Uniunii Sovietice, era vizitat de delegații din blocul țărilor socialiste Bulgaria, România, Polonia, Ungaria, Cehoslovacia, RDG, Albania, dar și din țările prietenoase: China și India. Imediat după festivalul tineretului, ziarele de la Chișinău au început să dea reportaje despre prezența la Chișinău a unor grupuri de vizitatori din țări capitaliste, lucru inimaginabil până atunci. Aceste delegații reprezentau întreprinderi de stat, instituții culturale și sportive trimise cu un scop anume, de regulă, pentru a cunoaște experiența sovietică în materie de economie, industrie etc. Delegațiile erau conduse pe un traseu bine reglementat, de regulă, la uzine, fabrici și la tot felul de ședințe festive. Pentru ei se organizau excursii prin Chișinău. Informația pe care o primeau străinii era în corespundere cu ideologia de stat, cu linia politică a Partidului Comunist din Uniunea Sovietică și se afla sub controlul strict al propagandei. La sfârșitul excursiilor, vizitatorii erau rugați să-și scrie impresiile în „cărțile de oaspeți", cele convenabile erau trecute în presă, în „Moldova socialistă" de cele mai multe ori, servind propagandei. Chiar și atunci când erau autentice, adică nu erau inventate în redacție, notele reflectau mesajele propagandei. Orice abatere putea să-i coste mult pe autori. Iată câteva exemple din 1957:

„Am fost la Chișinău în anii 1919–1921, când după o cădere a organizației comuniste din Bulgaria, din care făceam parte, am fost nevoit să părăsesc pământul natal și să mă refugiez în altă țară. După 35 de ani am vizitat iar Chișinăul. Când trec prin cartierele muncitorești Bariera Bender, Bariera Sculeni, Buiucanii, nu le cunosc deloc. Am găsit aici un oraș nou. Dar centrul? E o adevărată minune! Slavă Puterii Sovietice și mâinilor iscusite ale ziditorilor, care au înălțat noul și minunatul Chișinău! *Georghe Gologhinkov, președinte al comisiei de control al comitetului orășenesc din Sofia al Partidului comunist din Bulgaria*"[5];

„Zilele petrecute în Republica Moldovenească nu le vom uita niciodată. Oriunde am fost, lumea ne întâmpina cu căldură și ospitalitate. Vizitând școlile, întâlnindu-ne cu lucrătorii învățământului norodnic, cu oamenii de cultură, noi am văzut și am aflat multe lucruri interesante, pe care vom căuta să le introducem și la noi. În numele delegației femeilor poloneze doresc norodului moldovenesc sporuri noi în muncă și în educația tinerimii. *Ianina Izonova, secretară a Ligii femeilor poloneze*"[6].

Însemnările turiștilor dau seama de relațiile pe care le avea Uniunea Sovietică la acel moment cu diferite țări din blocurile socialist sau capitalist. De exemplu, perioada de bună înțelegere cu China și cu India se reflectă în aceste notițe:

„În Republica Moldova sunt foarte multe lucruri bune – natura frumoasă, oameni cu inimă mare, fructe gustoase, vinuri aromate. Mulțămim din tot sufletul învățaților moldoveni pentru primirea caldă și prietenoasă. *Ian Ciun-Cen, profesor din China, membru al delegației învățaților chinezi*";

„Noi v-am adus nu numai dansurile și muzica noastră, dar și multă dragoste și un salut din partea norodului indian. *Anil Kumar Chandi, conducătorul delegației oamenilor de cultură și artă din India*"[7];

[5] *Cuvântul oaspeților,* in: „Moldova Socialistă", nr. 144 din 22 iunie 1957, p. 3.

[6] *Ibidem*.

[7] *Vorbesc oaspeții noștri,* in: „Moldova Socialistă", nr. 257, din 11 noiembrie 1956, p. 2.

„Scumpi prieteni! Vizita ce am făcut-o în republica dumneavoastră, deși a fost scurtă, dar ne-a adus multă plăcere. Noi am parcurs mii și mii de kilometri. La Chișinău, ca și peste tot, unde am fost, am întâlnit din partea tuturor oamenilor sovietici cea mai călduroasă primire. În numele guvernului meu permiteți-mi să vă transmit mulțumirea adâncă pentru bunăvoință și primirea călduroasă. Dumneavoastră sunteți ocupați cu construirea unei vieți noi. Noi urmărim cu multă dragoste și mulțumire sporurile, pe care le obțineți în această direcție. Vă dorim noi succese. Fie ca nimeni din noi să nu uite țelul nostru comun – Pacea. *Anil Kumar Chandi, conducătorul delegației oamenilor de cultură și artă din India*"[8].

Despre ce ar fi putut să vadă și să scrie în această perioadă un călător străin în RSS Moldovenească, ne putem da seama și studiind documentele epocii, în special indicațiile pe care le primeau toate instituțiile responsabile de imaginea republicii în cadrul Uniunii sovietice și, mai ales în afara ei. Îngrijorarea privind avantajarea imaginii pe care o poate avea republica în afară impunea membrii Partidului Comunist din Moldova să-și fixeze în mod reiterat în agendă subiectul. „Națiunea moldovenească" trebuia să aibă fața unei „vieți prospere" în mijlocul „familiei frățești a popoarelor sovietice".Fiecare străin trebuia monitorizat și prelucrat ca să revină în țara sa cu această imagine anume.

Dacă pornim de la datele pe care le oferă însemnările din cărțile de oaspeți, putem spune că propagandei îi reușește acest lucru. Au existat atunci și însemnări care se abăteau de la linia politică a Partidului Comunist, acestea având și observațiile critice. Ele trebuie căutate fie în afară, de presupus, în țările blocului capitalist, fie în documentele secrete de la Chișinău. Cele din afară sunt mai greu de reperat, deoarece Chișinăul nu era locul care putea fixa atenția occidentalilor, preocupați mai degrabă de ceea ce se întâmpla la Moscova.

„Moldova are cele mai apropiate relații cu România"

Cam tot după 1955 au început să apară la Chișinău delegații din România. Trebuie de menționat că cei de la Chișinău se subordonau în totalitate Moscovei și nu reprezentau un subiect în relația cu România. Deloc întâmplător terminologia utilizată în toate reportajele vremii era de „relații româno-sovietice". Pe de o parte și pe alta se evita cuvântul Basarabia care a devenit un „tabu" și se marja ideea că poporul dintre Nistru și Prut îl constituie moldovenii, în România fiind românii. În timpul lui Stalin trecerea, într-o direcție și în alta, a râului Prut era aproape imposibilă pentru oamenii simpli. Abia după ce Hrușciov a tolerat ideea turismului, în presa periodică, în cea chișinăuiană îndeosebi, au început să apară tot mai multe informații despre vizitele reciproce ale delegațiilor de ingineri sau ale unor oameni de cultură. „O grupă de aspiranți români în ospeție la Chișinău", anunță titlul unui reportaj din „Moldova socialistă" din 26 ianuarie 1955, „o grupă de tineri literați români aspiranții la facultățile Universității de Stat Lomonosov" din Moscova. Tinerii au vizitat Parcul central de cultură comsomolist, au fost la teatrul „A.S. Pușkin". Pe de altă parte, grupe de turiști moldoveni mergeau la București, unde „au văzut cum trăiește poporul român, a avut întâlniri cu muncitori, scriitori, jurnaliști (...) au depus flori la monumentul înălțat în amintirea ostașilor sovietici căzuți în luptele pentru slobozirea României de sub jugul fasciștilor germani (...) în parcul Stalin, la Casa «Scînteii», la stadionul «Dinamo», la teatre, cinematografe, case ale muncitorilor (...) la fabrica de îmbrăcăminte Gheorghe Gheorghiu-Dej care a fost zidită în trei luni (...) la fabrici de cofetărie"[9].

Este timpul când se practică schimbul de delegații cu scriitori. La Chișinău erau primiți desigur scriitorii acceptați de regim. De exemplu, în 1956, a fost prozatorul Cezar Petrescu, care a scris despre vizita sa următoarele: „După un mare număr de ani, întorcându-mă în Chișinău și în republica moldovenească, m-am simțit cuprins de toate sentimentele unui fost tânăr care la 60 de ani își revede lumea copilăriei și tinereții sale. Toate sunt tinere. Toate sunt însuflețite de un optimism, care acum vreo 15-20 de ani era și în acest Chișinău puțin cam copleșit de o atmosferă crepusculară. Acum vreo 36 de ani, în primul meu volum «Scrisorile unui răzeș», într-un capitol

[8] *Cuvântul oaspeților,* in: „Moldova Socialistă", nr. 144 din 22 iunie 1957, p. 3

[9] *Șapte zîle în România norodnică,* in: „Moldova socialistă", nr. 305 din 28 decembrie 1955, p. 2.

intitulat: «Triptic basarabean» am zugrăvit după posibilități și după mentalitatea mea de atunci tot ce credeam că am priceput și am simțit din realitățile ținuturilor basarabene, atât de țintuite din acea vreme. Ca să înțeleg și să interpretez fenomenul moldovenesc de dincoace de Prut, îmi dau seama perfect că este nevoie să vin pentru mai mult timp. Să iau contact mai firesc și mai îndelung cu oamenii, cu realitățile și cu aspirațiile poporului, pe care-l cunoșteam încă de mulți ani, dar prea superficial, prea grăbit și poate prea sentimental. Ca atare, vă spun «la revedere», nu «adio!»”[10].

Nu lipsesc în asemenea rubrici, notele de serviciu scrise de „muncitori„ sau „țărani”: „Orașul Chișinău este un oraș foarte frumos și civilizat, arătând modul de viață al oamenilor din Uniunea RSS. Orașul este bine sistematizat, cu o arhitectură a clădirilor bine echilibrată. Confortul se vede atât în ceea ce privește mijloacele de transport, cât și în sălile de cinematograf. Toți oamenii, cu care am venit în contact, s-au purtat ca vecini iubitori. *Vasîle Ionescu, Constantin Gheorghiu, ingineri din București*”[11].

Totuși, în perioadă de relativă liberalizare, în presă s-au strecurat texte ce aveau să fie primele semne de abatere de la linia oficială, alimentând conflictul româno-sovietic din următorul deceniu. Numărul din 27 octombrie 1956 al ziarului „Moldova Socialistă” publică textul lui Ion Istrati, secretar al Filialei Iași a Uniunii Scriitorilor din RPR, șeful unui grup de scriitori în vizită la Chișinău. E adevărat, Ion Istrate nu-și putea permite decât fraze generale, aproape de neînțeles, despre această vizită a „moldovenilor de la Iași”, din care totuși reiese o echivalență între poporul de la Iași și de la Chișinău:

„Nu am avut încă prilejul să văd Chișinăul. Din cele însă câte am auzit, orașul acesta cu sufletul lui sentimental și eroic e destul de foarte asemenea cu bătrânul nostru Iași, care întinerește. I-am întrebat pe tovarășii de condei cu care ne-am văzut zilele trecute, despre capitala RSS Moldovenești și, din câte socotesc, Chișinăul e, într-un fel, aidoma unei iubite din anii întâilor dulci înfiorări ale adolescenței, – o iubită ai cărei ochi codați, al cărei grai și al cărei surâs rămân pe veci întipărite în nostalgicele noastre sfinte aduceri aminte.

Se vede lucru, și la Chișinău ca și la Iași, altfel decât aiurea sunt înserările toamna. Și nopțile înseși par altminterlea decât în altă parte. Și, de bună seamă, și oamenii care sălățuiesc acolo. Pe semne nu-i minciună când se pretinde cum că însuși nevăzutul și născocitul creator a tot și a toate celor ale firii ar fi spus cândva că, dacă ar fi să se mute pe pământ, din tronul său aurit, apoi de statornicit s-ar statornici pe de-a pururi undeva în inima Moldovei. Poate la noi în cetatea de scaun a lui Creangă și Eminescu, poate la dumneavostră în casa dulcilor zădărnicii în care a poposit cândva Pușkin – în țara dumneavoastră în care a bine-păstorit Alexandru Mateevici cel ce-a sfințit limba vechilor cazanii.

În orice caz, dacă aș fi precum nu sunt, un demiurg, n-aș ști pe care din cele două orașe să le aleg.Dar asta, vorba ceea, e altă gâscă-n cea traistă. Important e faptul că un grup de scriitori din Iași vor vizita orașul Chișinău, în cadrul lunii Prieteniei româno-sovietice care se sărbătorește în prezent în întreaga noastră țară. (...)

Fiindcă, nu zic, om fi și noi popoare mai mititele, dar izbânzile de până acum în planul sporurilor socialiste ne dau dreptul să ne amintim în fiece clipă de vorbele bătrânului Miron Costin cronicarul, care spunea «Nasc și în Moldova oameni»”[12].

Ca un gest reciproc, Iașul a primit în vizită un grup de „scriitori sovietici moldoveni”, scrie un alt reportaj din seria „Luna prieteniei româno-sovietice”, având alăturat o fotografie cu scriitorii în cauză în fața bojdeucii lui Ion Creangă și următorul comentariu care nu lasă interpretări diferite: „Vechiul leagăn al culturii moldovenești, (...) fiece colț al bătrânului oraș, fiece casă are istoria sa, păstrează urmele gloriosului trecut al moldovenilor. Aici au trăit și au creat marii noștri clasici, aici a săvârșit întâii pași spre slavă maestrul Mihail Sadoveanu. Neprețuită-i

[10] Cezar Petrescu, *Vorbesc oaspeții noștri,* in: „Moldova Socialistă”, nr. 257, din 11 noiembrie 1956, p. 2.

[11] *Vorbesc oaspeții noștri,* in: „Moldova Socialistă”, nr. 257, din 11 noiembrie 1956, p. 2.

[12] Ion Istrati, *Bine v-am găsit!* in: „Moldova Socialistă”, nr. 252 din 27 octombrie 1956, p. 3.

comoara operei ce-am moștenit-o de la Ion Creangă”[13]. Mica liberalizare le dă posibilitate poporului despărțit de frontiera sovietică să ajungă la o înțelegere publică în privința scriitorilor comuni. Același număr al revistei „Moldova Socialistă” anunță că în legătură cu evenimentul româno-sovietic, „secția literaturii țărilor de democrație norodnică a magazinului nr. 5 din Chișinău al «Moldknigotorg»-ului a primit un transport de cărți noi, editate în Republica Populară Română. Printre ele sunt: volumul 5 al operelor lui Mihail Sadoveanu, «Viața lui Ștefan cel Mare» de Mihail Sadoveanu, «Pagini din trecut» de Tudor Arghezi, «Ion» de Liviu Rebreanu, «1001 de nopți» de Eusebiu Camilar, «Opere alese» ale lui I. Creangă, «Apostol» de Cezar Petrescu, «Străinul» de Titus Popovici, «Cântecul vieții» de A. Toma, peste patruzeci de numiri de cărți din colecția „Biblioteca pentru toți” și alte cărți de literatură artistică”[14]. Din afară, în 1956, jurnaliștii de la Radio Europa Liberă declarau că „RSS Moldova are cele mai apropiate relații cu România”[15].

Pe la începutul deceniului șapte, România a luat un curs de distanțare față de totala identificare cu ideologia Kremlinului în ceea ce privește Basarabia. Noua atitudine inițiată de Gheorghe Gheorghiu-Dej și continuată de Nicolae Ceaușescu a înrăutățit mult relația dintre Uniunea Sovietică și România. Cu toate acestea, turiștii români aveau posibilitatea să călătorească la Chișinău, dar erau monitorizat îndeaproape de funcționarii de la „Direcția pentru Turism Străin” de pe lângă Consiliul de Miniștri al URSS. Instituția avea directiva „să folosească mai pe larg legăturile turistice dintre RSR și URSS, precum și călătoriile cetățenilor români cu vize individuale în RSS Moldovenească și în alte republici ale țării pentru a informa opinia publică despre politica internă și externă a PCUS și a Guvernului sovietic precum și pentru a o familiariza cu realizările poporului moldovenesc în construcția comunistă”[16]. Direcției i se mai cerea „să intensifice propaganda în rândul cetățenilor care sosesc din străinătate, precum și al turiștilor care pleacă în străinătate”, să intensifice „editarea în limbi străine a broșurilor, pliantelor despre dezvoltarea economiei, științei și culturii RSS Moldovenești pentru difuzarea în țări străine”. Aceștia trebuia să vadă între Nistru și Prut o populație trăind în spiritul patriotismului moldovenesc, al integralismului proletar și a prieteniei dintre popoare”[17]. Orice acțiune de instigare a populației republicii sovietice trebuia aspru contracarată.

Vizitele turiștilor din România dădeau multe bătăi de cap lui Ivan Bodiul, care informa Direcția fiind mereu nemulțumit de faptul că aceștia „răspândeau tratări neobiective şi tendențioase”. Notele informative despre ce spuneau turiștii, în special cei români, umpleau dosarele instituțiilor de securitate sovietice. Se întocmeau sistematic liste cu întrebările pe care turiștii le puneau ghizilor. Nicio impresie pe care o puteau avea străinii nu trebuia să iasă de sub control. Dintr-o colecție secretă intitulată „Declarațiile turiștilor români care au vizitat Chișinăul în 1967”, aflăm, de exemplu, că o doamnă pe nume Iuliana Ciupulic constată: „Eu am fost aici în anul 1939, tatăl meu făcea comerț cu pâine. Eu am văzut acum Chișinăul, el nu mai este ca acela care era cândva”[18].

„Întrebările adresate de către turiștii străini ghizilor-interpreți de la Filiala SA «Inturist» din or. Chișinău în anul 1972” alcătuiau liste separate. Cu toate eforturile, realitatea țâșnea în ochii

[13] in „Moldova Socialistă”, nr. 259 din 4 noiembrie 1956, p. 3.

[14] in „Moldova Socialistă”, nr. 259 din 4 noiembrie 1956, p. 4.

[15] Radio Europa Liberă, 29 iulie 1968, apud Larry L. Watts, *Ferește-mă, Doamne, de prieteni. Războiul clandestin al blocului sovietic cu România.* Trad. din limba engleză de Camelia Diaconescu. București: RAO, 2012, p. 204.

[16] Elena Negru, Gheorghe Negru, *„Cursul deosebit” al României și supărarea Moscovei. Disputa sovieto-română și campaniile propagandistice antiromânești din RSSM (1965–1975). Studiu și documente.* Vol. 1 (1965–1975). Chișinău: CEP USM, 2013, p. 27.

[17] *Ibidem*, p. 28.

[18] *Declarațiile turiștilor români*, anexă la raportul nr. 20 pe 9 pagini secret. Apud Gheorghe E. Cojocaru, *Confruntarea sovieto-română pe frontul ideologic din RSS Moldovenească (1968–1979). Studiu și documente.* Iași: TipoMoldova, 2013, p. 574.

vizitatorilor, mai naivi sau mai intenționați să provoace, unii se arătau nedumeriți totuși: „Cum de s-a întâmplat așa că în centrul Chișinăului stau niște bojdeuci atât de dărăpănate, încât ți-i rușine să te uiți la ele? Acestea-s urmările războiului? Și în Ucraina au fost distruse multe orașe, și Stalingradul a fost distrus până-n temelie, dar ele toate au fost restabilite complet. Înseamnă că aveți republici «fiice bune» și «fiice vitrege». Unora li se acordă atenție și ele se dezvoltă, iar altora așa și așa". Sau: „Spuneți-mi, în aceste căsuțe mici (în drum spre Râșcănăuca) locuiesc săracii?"[19].

Drept urmare, se dădeau noi indicațiile de îmbunătățire „politico-ideologică" a publicațiilor „informativ-propagandistice pentru cititorii de peste hotare"[20]. De sub tipar ieșeau blok-notesuri, calendare, cărți poștale ilustrate, semne de carte, plicuri „destinate străinilor", se montau filme documentare, se țineau discursuri, se încropeau poezii despre viața prosperă și frumoasele realizări ale partidului. Un proces-verbal al unei ședințe a Comitetului Central al Partidului Comunist al Moldovei din 16 februarie 1972 precizează faptul că, pentru a înlătura „lacunele admise în lucrul cu cetățenii străini care intră în republică cu vize individuale", s-a decis să se ia măsuri pentru controlul total al informării turiștilor străini din punct de vedere ideologic", iar secțiile afacerilor interne orășenești și raionale trebuia să asigure „informarea la timp a comitetelor executive ale sovietelor de deputați ai oamenilor muncii despre fiecare caz de intrare pe teritoriul lor a cetățenilor străini"[21]. Traseele turiștilor erau bine gândite, iar „impresiile" lor sunt calculate.

Turismul controlat

Dintr-un interviu cu șeful Direcției pentru turism cu țările străine de pe lângă Sovietul Miniștrilor al RSS Moldovenești din martie 1975 aflăm câtă importanță se acorda la Chișinău turismului străin în contextul întrecerilor Uniunii Sovietice cu lumea din afară. Agenția *Inturist*-ul, cu rețeaua extinsă inclusiv în Moldova, aspira să aducă cât mai mulți străini în fiecare an. Aflăm că, în 1974, agenția a deservit 40 de mii de turiști străini, iar prin Leușeni și Ungheni au trecut circa o jumătate de milion de cetățeni care au intrat în Uniunea Sovietică. Numai în Chișinău, hotelul „Inturist" putea găzdui 600 de vizitatori. „Facem tot posibilul pentru a transforma Moldova însorită într-un ținut al turismului mare (...) vom asigura zone de vânătoare, plaje, băi finlandeze", afirmă Kuskevici (numele șefului). „E firesc că majoritatea turiștilor sosesc din țările socialiste, dar, totodată, atât în țările capitaliste, cât și cele în curs de dezvoltare se manifestă un deosebit interes față de Moldova Sovietică. La Chișinău primim oaspeți din peste 40 de țări ale Africii și Americii, Asiei și Australiei, de pe insulele Oceanului Pacific și Oceanului Atlantic". Întrebat fiind prin ce se explică dorința străinilor de a veni în Moldova, conducătorul răspunde în corespundere cu discursul oficial: „În primul rând, acest fapt se datorește politicii externe iubitoare de pace a PCUS, eforturilor imense depuse de partidul nostru, în scopul normalizării relațiilor internaționale. Milioane de oameni de pe toată planeta doresc să vadă cu ochii lor proprii patria lui V.I. Lenin, patria Revoluției din Octombrie, să afle adevărul despre Uniunea RSS, țara despre care propaganda burgheză a scris orice, afară de adevăr. Iar Moldova este una din bijuteriile Uniunii RSS, o zonă a livezilor și viilor. Frumusețile republicii noastre n-au nevoie de reclamă. Dar nu numai natura pitorească îi atrage pe oaspeții străini. Succesele mari realizate în industrie, atitudinea inovatoare pe tărâmul îmbinării științei cu producția, concentrarea și specializarea producției agricole pe baza cooperației intercolhoznice și integrării agroindustriale,

[19] *Întrebările adresate de către turiștii străini ghizilor-interpreți de la Filiala SA „Inturist" din or. Chișinău în anul 1972*. in: Gheorghe E. Cojocaru, *Op. cit.*, p. 397.

[20] *Notă informativă cu privire la neajunsurile serioase în ceea ce privește editarea literaturii informaționale și propagandistice, destinate străinilor*; *Lista suplimentară de întrebări adresate de turiștii străini, care au vizitat RSS Moldovenească în februarie 1973*. in: Gheorghe E. Cojocaru, *Op. cit.*, p. 406-408; 441-445.

[21] „Despre lacunele admise în lucrul cu cetățenii străini care intră în republică cu vize individuale". Apud Elena Negru, Gheorghe Negru, *Op. cit.*, p. 551-553.

– toate aceste fenomene trezesc interesul prietenilor noștri din țările socialiste și specialiștilor din țările capitaliste”[22]. Erau timpurile când toți – agenții turistici, turiștii și ziariștii vorbeau cu o voce – vocea propagandei. Privind cu ochii străinilor de pe paginile ziarelor din Chișinău, viața de aici era o minune.

Kuskevici afirmă că se planifica creșterea continuă a numărului de turiști și că în anul 1980 să fie deserviți 130 de mii de turiști. Din datele unui raport confidențial către primul secretar al Partidului Comunist al Moldovei, I.I. Bodiul din 1976, RSS Moldovenească a fost vizitată, în anul 1967, de către „55387 de străini din 56 de țări (...) Din aceștia: în calitate de turiști – 43416 de oameni, pe linia legăturilor de partid – 1022, pe linia Societății moldovenești de prietenie și legăturilor culturale cu țările străine – 2147, în calitate de specialiști – 1168 și cu afaceri particulare – 7634 de oameni”[23]. Acest număr de vizitatori era „aproape cu 10 mii de oameni mai mult decât în anul 1975”, scrie un alt raport al Ministerului afacerilor externe al RSSM. Republica a fost vizitată numai în 1976 de către 50 de delegații oficiale din alte țări, dintre oficiali de către Ceaușescu, J. Țedenbal, primul secretar al CC al PPM al Mongoliei, U Ei Maunga, ministrul culturii al Republicii Socialiste Uniunea Birmaneză, Hors Werner, secretarul Ministerului industriei ușoare al RDG[24], de 10 ambasadori și alți diplomați străini, dar și grupuri de ziariști străini.

Putem doar să ne imaginăm ce impresii au dus cu ei acasă la întoarcere despre ceea ce au văzut în Chișinău și în republică, căci partidul înmulțea, în 1977, indicațiile referitor la „măsurile de sporire a vigilenței politice a oamenilor sovietici”, menite să contracareze „activitatea subversivă de spionaj și diversiunea ideologică a cercurilor imperialiste”[25]. Propaganda controlează inclusiv „impresiile” pe care și le fac vizitatorii, care menționează, în funcție de discursul momentului, „succesele construcției comuniste”, „își exprimă admirația” față de „modul sovietic de trai” față de înaltul nivel de cultură al poporului moldovenesc”, se simt atrași de „ajutorul reciproc al noroadelor sovietice”. Epoca lui Brejnev este animată de producție, industrializare, construcții în viteză:

„În anii de după război Republica Moldovenească a obținut succese mari în dezvoltarea economiei și culturii. E greu să-ți închipui că toate acestea au fost realizate într-o perioadă atât de scurtă. Dar așa este. În toate acestea se reflectă unitatea muncitorilor, țăranilor și intelectualității. *Djeșim Udin Mandal, vice-președintele sindicatului feroviarelor din Republica Populară Bangladej*”;

„Impresia generală, care mi-a lăsat-o această călătorie, e modul de viață al oamenilor sovietici, noile relații de producție. În special, ce-ți atrage atenția, e spiritul prietenesc al relațiilor dintre diferitele naționalități, ce populează Moldova. Într-unul din sate am văzut cum lucrează umăr la umăr moldoveni, bulgari, ruși, ucraineni, cât de armonioase le sunt relațiile. De fapt, e un popor unit monolit, care face un lucru comun. *Imgard Vainrech, corespondentă a agenției ADN, Republica Democrată Germană*”;

„Sunt bucuros de ocazia să mă aflu la fabrica dumneavoastră unde pentru prima oară a fost elaborat și se aplică sistemul complex de dirijare a calității producției. Aici la fabrică am avut prilejul să iau cunoștință cum se traduce în fapt complexul de măsuri pentru a se asigura înalta calitate a producției. *Fam Zao, lucrător la Direcția pentru controlul calității producției și mărfurilor de pe lângă Comitetul de Stat pentru Știință și tehnică din RDV*”;

„În special mă interesa viticultura în Moldova. Și m-am convins că această ramură a economiei se află la un nivel înalt. Plantațiile minunate, abundența tehnicii mărturisesc prosperarea

[22] *Turismul străin își extinde orizonturile*, in: „Chișinău. Gazeta de seară”, nr. 26 martie 1975, p. 3.

[23] *Raport despre călătoria cetățenilor sovietici după hotare și sosirea în republică a străinilor în 1976*. Apud Gheorghe E. Cojocaru, *Op. cit.*, p. 635.

[24] Raport despre activitatea Ministerului afacerilor externe al RSS Moldovenești în anul 1976. Apud Gheorghe E. Cojocaru, *Op. cit.*, p. 635.

[25] Notă informativă privind mersul îndeplinirii Hotărârii CC al PCUS din 23 mai 1977 „Despre măsurile de sporire a vigilenței politice a oamenilor sovietici” 29 decembrie, secretarul CC al PCM, N. Merenișcev, adresată CC al PCUS. Apud Gheorghe E. Cojocaru, *Op. cit.*, p. 668.

ramurii. Neapărat am să scriu despre viticultorii moldoveni, îndrăgostiți de profesia lor. *Umberto Orsini, corespondentul gazetei „Tribuna popolar", Venesuela*";

„Ceea ce-i caracteristic pentru agricultura Moldovei este numeroasa tehnică. Tendința de a ușura munca se observă, în special, în sectorul zootehnic. Complexul intercolhoznic de la Telenești, după părerea mea, e o întreprindere unicală. Livada „Pamiati Iliciu" e o realizare remarcabilă. Crearea unei plantații gigantice de felul acesteia e posibilă numai în condițiile socialismului. *Raul Moren Vonche, corespondentul gazetei „Voc de Mexico", Mexic*"[26].

Temele imagologice ale turiștilor străini

Laitmotivele notelor pe care străinii le lasă în interviuri și în cărțile de oaspeți sunt atitudinea prietenoasă, ospitalitatea, dispoziția bună și fețele radioase ale oamenilor, mediul de viață îndestulat, abundența parcurilor, numeroasele șantiere de construcție și extinderea orașului etc. Nu încape îndoială, cele mai multe pasaje despre „Moldova însorită", construcția comunismului, grija autorităților pentru cetățenii muncitori, fericirea oamenilor muncii, cinstirea memoriei eroilor pentru apărarea Patriei etc. sunt scrise cu un limbaj de lemn, lăsând însă impresia de contrafăcut. Cu toate acestea, există câteva dominante imagologice care continuă să modeleze percepția orașului nostru și astăzi. Punctăm câteva:

▪ *Slăvirea orașului nou, denigrarea celui vechi.* „Moldova sovietică" din data de 9 iunie 1973 publică câteva texte în care turiștii descriu Chișinăul în plan comparativ: „Din vremurile de când am plecat de aici, orașul s-a schimbat de nerecunoscut. Au apărut nu doar case și străzi, ci întregi cartiere rezidențiale. Nu-mi amintesc ca în urmă cu 50 de ani să fi existat în Chișinău mari companii industriale. Astăzi – acesta e un oraș industrial. Ca ciubotar, pe mine m-a interesat, în mod firesc, fabrica de confecții în cinstea Congresului al XXIII-lea a PCUS «Steaua Roșie», dar și fabrica de încălțăminte «Zorile»". Orașul continuă să se îmbogățească, văd în jur o gigantică desfășurare a construcțiilor. S-au schimbat mult și oamenii. Rudele mele – oameni simpli. Uitați-vă cum trăiesc: apartamente minunate, mobilă modernă. La noi în Boston astfel de apartamente nu sunt accesibile oamenilor simpli. Același lucru se poate spune și despre alimentație. (Bernștain, turist din SUA)";

„Nu am fost în Moldova timp de circa 50 de ani. Amintirile pe care le am eu și soția mea (care s-a născut în raionul Soroca) se deosebesc mult de ceea ce am văzut aici. Chișinăul s-a transformat într-un frumos oraș contemporan, impresionează mult casele noi, cartierele rezidențiale, scuarurile, parcurile și lacurile. Se vede că cei de la conducere se îngrijesc de el, se gândesc la oamenii capitalei Moldovei. Fiind în vizită la rudele noastre din sectorul Botanica ne-au atras atenția clădirile mari și luminoase ale școlilor, copiii fericiți și plini de viață. Îmi amintesc vremurile când aici puteai găsi cu greu un om instruit. Este foarte bine că acum orice om are posibilitate să urmeze studii. Un popor instruit este unul de viitor. Am văzut cum trăiesc rudele noastre nu doar din Chișinău, dar și din Soroca și Cernăuți. Suntem foarte mulțumiți de ceea ce am văzut și că am fost în vizită la un popor prietenos și ospitalier. *Teylor, turist din SUA*"[27].

Regizorul ceh František Mudra și-a propus să facă un film cu fapte propuse în plan comparativ între vechiul și noul Chișinău. Iată un fragment din interviul dat ziarul „Moldova sovietică" din data de 28 iulie 1972: „Peste graniță mulți își imaginează Moldova după o imagine simbolică: o tânără îmbrăcată în haine naționale ține în mâini un strugure de poamă. Însă simbolul țării roditoare este doar o fațetă a realității. Filmul nostru, destinat ecranelor TV ale țărilor europene, va povesti despre progresul diferitor ramuri ale economiei Moldovei. Acesta este sesizabil și în construcția orașelor, companiilor industriale și a cartierelor rezidențiale. Contrastul pe care le demonstrează vechiul și noul Chișinău este încă o dovadă a rezultatelor anilor de după război"[28].

---

[26] *Meleagul nostru văzut de oaspeți,* in: „Moldova Socialistă", nr. 178 din 2 august 1975, p. 2

[27] *Встречи с Молдавией (Впечатления зарубежных граждан)*, Кишинёв: Картя Молдовеняскэ, 1978, p. 149-150.

[28] *Ibidem*, p. 56.

▪ Turiștii sunt neapărat uimiți de *viteza cu care se extinde orașul:* „Pe mine m-a impresionat mult amplitudinea construcțiilor în Chișinău. El e o imensă platformă de construcție. *Paulina Stănescu, RSR*";

„Chișinăul e de nerecunoscut. În mod deosebit, produce impresie mulțimea de construcții din sectoarele Botanica și Râșcanovca. *Ouat, RSR*";

„Pe mine m-a șocat mărimea orașului. Mă așteptam să văd un mic orășel, dar am văzut un oraș care are un mare viitor în industrializare. *Viorel Brâncă*"[29].

Cărțile dedicate turiștilor se laudă că în doar câțiva ani (1971–1975) în Chișinău s-au construit case de locuit cu circa 1,6 milioane de metri pătrați de spațiu locativ. Firește că turiștii trebuiau să articuleze aceste succese punctând specificul imagologic mai mult sau mai puțin artificial, dictat ideologic: „Dacă mergi prin Chișinău cu ochii deschiși, nu e complicat să vezi cartiere cu case noi și, încă mai multe, în construcție. Acest fapt spune multe. *prof. Viane Kaukonen, Filanda*"[30];

„Mie îmi place aici aproape totul... Nu am fost în Moldova din copilărie, dar ceea ce am văzut aici a produs asupra mea o imensă impresie. Cu ale sale construcții noi și cu un număr mare de parcuri, Chișinău mi-a devenit drag. Mă voi strădui să mai vin în Moldova. *D-na Mayer, RFG*"[31];

„Ne-a plăcut Chișinăul. Orașul vostru este foarte plăcut, cu bulevarde largi, cu parcuri verzi, cu multe câmpii pe margini. *Elen Virei, Franța*"[32];

„Suntem încântați de ospitalitatea voastră. Chișinău este un oraș foarte frumos, este multă verdeață în el, dar întâi de toate oameni buni. Mulțumiri cordiale pentru tot. *colectiv de pedagogi din RS Polonia*"[33].

▪ *Grija autorităților pentru orășeni, proiectele sociale.* În competiție cu țările capitaliste, un argument al superiorității era numărul mare de proiecte sociale. Străini trebuia neapărat să menționeze acest lucru: „La Chișinău am avut întâlniri plăcute cu conducătorii orașului. Am aflat pentru prima dată despre încercările grele pe care le-a avut de îndurat orașul în anii ocupației și celui de-al doilea război mondial. Cu atât mai mari ne-au părut schimbările care s-au produs la Chișinău în anii de după război. Mărturie acestui lucru stă însuși orașul tânăr, care și-a crescut clădirile cu multe etaje pe coline verzi. (...) Încă acasă, în Elveția, am avut prilejul să auzim nu o dată că copii din Uniunea Sovietică ar trăi împărătește. Ne-am convins de acest lucru, vizitând o grădiniță de copii. Ne-am întâlnit aici cu băieței și fetițe de diferite vârste, am văzut ochii lor plini de voioșie și am înțeles că afirmația precum că copii din Uniunea Sovietică constituie clasa cea mai privilegiată nu sunt cuvinte goale. Am vrea să subliniem de asemenea că pretutindeni la Chișinău ne-am întâlnit cu oameni uimitori de binevoitori. Ne-a plăcut felul lor vesel de a fi, ospitalitatea, buna lor creștere. Fiecare dintre noi pleacă acasă cu Chișinăul în inimă. Sper că vizita noastră de scurtă durată în capitala Moldovei va contribui la dezvoltarea contactelor dintre noi, la un schimb cultural și de turiști mai activ. *Roje Daflon*"[34];

„Chișinăul m-a impresionat mai întâi de toate prin parcurile și grădinile sale. Scuarurile și parcurile din orașele voastre spun despre conducerea voastră că se îngrijește de sănătatea oamenilor, nu-i lasă să se sufoce în beton, asfalt și gaze de eșapament. *D-l Laufer, SUA*".

▪ *Comparația cu țările capitaliste.* Un alt laitmotiv de proferare ideologică este superioritatea calității vieții în Chișinău în comparație cu orașele din țările capitaliste, superioritate certificată, bineînțeles, de turiști „sinceri" ajunși aici atât din țările lagărului socialist, cât și din

[29] *Встречи с Молдавией (Впечатления зарубежных граждан)*, p. 152-153.
[30] *Ibidem*, p. 153.
[31] *Ibidem*, p. 150.
[32] *Ibidem*, p. 155.
[33] *Ibidem*, p. 158.
[34] Roje Daflon, *Chișinăul ne va rămâne pentru totdeauna în inimă,* in: „Chișinău. Gazeta de seară", nr. din 14 iulie 1979, p. 4.

capitalismul „nesuferit": „Belgia este fără îndoială o țară bogată. Însă pentru om, mă refer la omul simplu, nu rămâne loc. La voi însă – totul e pentru omul care muncește. Și acest lucru se simte fără vreo comparație economică. Am fost pe bulevardul Păcii. Cu câtă larghețe construiți! Cât loc aveți aici pentru copii, de exemplu, spații verzi, locuri de jucat, grădinițe pentru copii, școli. Pentru o mamă belgiancă a-i găsi copilului vreo școală este o problemă complicată, greu de definit. Pentru majoritatea este o problemă de nerezolvat. Sunt puține spitale accesibile. *Eveline Berhmann, turist din Belgia*"[35].

▪ *Ospitalitatea* este o dominantă pozitivă din tradiția tuturor textelor imagologice pe care propaganda o putea și o utiliza reiterat: „În Polonia se spune că prima impresie este cea mai corectă. Când plecam în Moldova, înțelegeam că mergem la prieteni, însă ospitalitatea cu care am fost primiți aici a depășit orice așteptare. Avem impresia că suntem cunoscuți cu ei de foarte mult timp. Suntem pur și simplu fascinați de acest ținut și de oamenii lui. (...) Aceste senzații nu ne-au părăsit când ascultam cuvântările, puneam flori la monumentul lui Lenin și eram martori la «Hora prieteniei».*Polonia*"[36].

▪ *Capitala Moldovei însorite.* Un clișeu imagologic de sorginte sovietică, o variantă cu precedent în perioada țaristă, când Basarabia era numită de ruși „Iujnaia Rossija": „Ne simțim în Moldova însorită ca între frați și surori. Simțim iubirea poporului sovietic în permanență. Aceasta nu poate fi povestită, ea e în inimile noastre. Fie ca prietenia noastră să fie veșnică, ca Balcanii, și fierbinte ca soarele Moldovei".

▪*Imaginea Chișinău alb și inundat în verdeață* este campioana imagologică din toate timpurile și numai un japonez putea să observe și să fixeze un Chișinău plin cu trandafiri. În imaginarul unui călător cu experiență, această imagine poate să se asocieze imediat cu Istanbulul copleșit de lalele sau cu vreun oraș din Japonia scăldat în florile de sakura:„Eu am fost în țara voastră de șase ori. În Chișinău sunt pentru prima oară. De cum am venit în orașul vostru, mi-am creat îndată impresia că această republică este frumoasă fiindcă are peste tot roze. Deși vizita mea a ținut doar două zile, am reușit să văd Chișinăul și să comunic cu oamenii unui sovhoz. Impresiile mele sunt dintre cele mai bune. (...) Vreau să le doresc tuturor locuitorilor Chișinăului, tuturor moldovenilor, fericire, succese. Sper că relațiile între Japonia și Uniunea Sovietică, între Japonia și republica voastră se vor dezvolta în spiritul cel mai benefic, în spiritul prieteniei, vecinătății și păcii."[37]

Nu-i putem suspecta pe toți autorii notelor de ipocrizie, putem presupune că orașul nouconstruit provoca reacții sincere de simpatie și chiar de admirație. Unele note lăsate de străini, puține la număr, denotă o finețe a observației și surprinde perfect specificul imagistic al orașului Chișinău. Iată un text al unei turiste din Franța, pe numele notat de Branerburg, din ziarul „Moldova sovietică" din data de 9 iulie 1973, care rămâne impresionată de felul în care pasagerii troleibuzelor se ajută reciproc atunci când achită călătoria: „În timpul călătoriei mele am observat fără să îmi propun atmosfera de bunăvoință și prietenie care domină peste tot. Oamenii sunt liniștiți, nu sunt iritați. Pe mine m-a uimit un fapt aparent neimportant: în troleibuz oamenii își transmit unul altuia bani pentru a procura bilete de călătorie de la șofer și compostează biletele altora – acest lucru e frapant. La Paris nu vei întâlni așa ceva. La noi nu doar în transport, ci și în viață, vorbind la figurat, fiecare își perforează biletul de călătorie, își trăiește viața: nu are nevoie de problemele străine"[38].

În Occident despre Chișinău

Puțini jurnaliști occidentali au ajuns la Chișinău și au scris despre RSSM în Occident, în perioada Războiului Rece. După Acordurile de la Helsinki (1975), unde s-a încercat o îmbunătățire

[35] *Встречи с Молдавией... Op. cit.*, p. 152.
[36] *Ibidem*, p. 22-23.
[37] *Ibidem*, p. 29.
[38] *Ibidem*, p. 21.

a relațiilor dintre statele europene din blocul comunist și Occident, nici măcar Serviciului românesc al postului de radio „Europa liberă" nu avea voie să atingă problemele esențiale care se cereau abordate în subiectele legate de disputele între Uniunea Sovietică și România (hotare, aspecte identitare etc.), care erau încă destul de sensibile în relațiile internaționale postbelice[39]. Însemnările despre Chișinău, deși puține, mai cu seamă trebuie luate în considerare într-un studiu imagologic.

După ce a făcut o călătorie în RSS Moldova, jurnalistul italian Luigi Vizmara a publicat un reportaj în ziarul „Giorno" din ianuarie 1972, în care descrie RSS Moldovenească și capitala ei. Prezentarea lui. După un debut pe tonalitate înaltă care nu se deosebește prea mult de discursul multiplelor filme documentare sovietice create pentru turiști și autohtoni, reportajul italianului nu mai insistă pe susținerea imaginii prospere a republicii și a Chișinăului, ba chiar o contrazic. Poate că afirmația de început respectă o retorică de vigilență diplomatică, poate e una uzitând de strategiile gazetărești de atragere a atenției, dar imaginea republicii ca un loc al abundenței este deconstruită definitiv. Plimbat pe un traseu-vitrină pentru străini, vizitând un „colhoz model, care de multe ori a ocupat locul întâi" și unde „totul merge perfect", străinului nu-i lipsește istețimea observației: „Cu toate că pe hartă Moldova seamănă cu cornul abundenței, ea, desigur, nici pe departe nu este o împărăție a abundenței. Deși putea să fie. Însă decolarea este încă departe. Mai bine ar fi să lăsăm această imagine și să nu ne gândim la asemănarea cu un strugure de viță de vie. Cel puțin, dintr-un strugure se poate stoarce ceva"[40].

În mijlocul acestui pământ unde „agricultura abia-abia se mișcă", capitala nu arată cu mult mai bine: „Chișinăul nu este un oraș bogat, nici Moldova nu este bogată. Ar fi putut fi bogate, pentru că pământul aici este fertil. Aici este mult vin și de calitate bună: de la vinurile albe seci și tari, până la muscat, de la cele roșii tari și amare, până la cele dulci și dense. Însă aici sunt nu numai struguri și vin. Sunt pășuni, ferme de animale, cereale, sfeclă de zahăr, tutun. Există și industrie. Totuși, pe primul loc se află agricultura"[41].

În 1978,de la microfonul postului de radio „Europa Liberă",s-a citit articolul lui René Mayer, intitulat *De la Basarabia la Republica Sovietică Moldovenească*, pe care îl publicase cotidianul elvețian *Neue Zuercher Zeitung* la 30 octombrie 1977. Jurnalistul elvețian călătorise în RSS Moldovenească și, după o documentare necesară, a redactat un excurs rezumativ, care nu coincide în toate privințele cu pretențiile regimului de la Chișinău, în special în privința identității și denumirii limbii, dar care recunoaște totuși un Chișinău remarcabil: „În orașul Chișinău, cu o populație de o jumătate de milion, unde din orașul cel vechi, istoric, din păcate, nu a mai rămas prea mult, în afară de câteva șiruri de case pitorești, blocurile uriașe țâșnesc din pământ. Exemplarele cele mai noi vădesc chiar o arhitectură remarcabil mai originală și mai simpatică decât șablonul din alte orașe sovietice. (...)

Sovietizarea acestui teritoriu, după 1945, nu a mers nicidecum chiar așa de ușor, dar cadrele de partid de la Moscova au acționat cu mână forte. Printre cei care s-au distins în prima linie pentru îndeplinirea acestei sarcini, se numără și actualul șef al statului și al partidului sovietic, Leonid Brejnev. Brejnev a fost avansat în anul 1950 de la gradul de „prefect" al provinciei ucrainene la acela de prim-secretar de partid al Republicii Sovietice Moldovenești, ceea ce constituia un însemnat salt în cariera lui. Timp de trei ani Brejnev, care pe atunci avea 45 de ani, a cârmuit în Chișinău cu energie dârză. El a lichidat „chiaburimea ca clasă", a încheiat în timpul cel mai scurt colectivizarea agriculturii, a combătut unele grupuri de partizani încă existente și a forțat în mod energic construirea economică și administrativă a ținutului. În anii aceia au existat și transmutări, numite „voluntare", ale băștinașilor moldoveni către interiorul Rusiei sau

[39] Sergiu Musteață, *Anul 1918 în emisiunile Europei Libere (1955–1991),* Chișinău: Arc, 2018, p. 25-26.

[40] Luigi Vizmara, *Moldova, pământ situat la graniță, împovărat de probleme și grupuri etnice. Pendulă între URSS și România,* in: „Giorno", 19.01. 1972, Italia. Apud Gheorghe E. Cojocaru, *Op. cit.*, p. 343.

[41] *Ibidem*, p. 342.

către teritoriul central asiatic sovietic. Cine făcea carieră sub Stalin nu-și putea permite să fie prea sensibil. Faptul că au trebuit zdrobite rezistențe foarte serioase rezultă, printre altele, și din cuvântările pe care le-a ținut Brejnev la vremea aceea în fața Comitetului Central moldovenesc. (...) Pe sovietici îi interesează în mod evident mult să împingă pe planul al doilea strânsele legături etnice ale două treimi din populația basarabeană cu scopul înlocuirii lor cu o nouă conștiință de popor moldovenesc și în felul acesta să le retragă oricăror revendicări de unire chiar și baza pur teoretică”[42].

În deceniul nouă, vocile de la radio „Europa Liberă” care atrăgeau atenția asupra a ceea ce se întâmpla la Chișinău după dispariția lui Brejnev, au fost Nicolae Lupan, în calitate de editorialist al unor emisiunii radiofonice „Figuri istorice ale neamului nostru” și „Comorile spirituale ale neamului nostru”, destinate romanilor basarabeni, bucovineni şi herţeni, rămaşi în captivitatea sovietică; Efim Krimerman, poet-textier și, o perioadă mai scurtă, Paul Goma. Se prea poate că emisiunile lor au modelat percepția occidentalilor în ceea ce privește Chișinăul. Acest aspect rămâne încă de cercetat.

În fine, turiștii străini care au vizitat orașul în perioada lui sovietică, în mod special, în anii ’60–’70, când în URSS a fost posibilă dezvoltarea industriei turismului,fie nu au scris deloc, fie au scris despre Chișinău fără prea multă libertate. Impresiile pe care ajung să le scrie aceștia în condiții de cenzură ideologică și de modelare propagandistică trădează note false de cele mai multe ori. Cu toate acestea, există câteva dominante imagologice despre Chișinău care se regăsesc deopotrivă în textele publicate de presa timpului, în textele păstrate în dosarele secrete și în arhivele presei occidentale ca: orașul alb, realizările în domeniul de construcții de orașe, industriei și culturii; atitudinea prietenoasă, ospitalitatea, dispoziția bună și fețele radioase ale oamenilor, abundența parcurilor etc., unele din ele reiterate și în notele de călătorie de dată mai recentă.

[42] Program „Domestic Bloc” no. 422, November 6, 1978. Romanian Broadcasting Department, Radio Free Europe. RFE/RL Broadcast Records Collection / Hoover Institution Library& Archive, Box 3804-3; apud Sergiu Musteață, *Op. cit.*, p. 160-163.